

POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Odras archeologizovaných krajinných prvků v etnografických pramenech

autor: Mgr. Jan Pohunek

předkládané na Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

vedoucí práce: doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.

Zájem o tzv. současné pověsti a fámy lze v moderní etnologii, respektive folkloristice vysledovat již od 40. let 20. století, přičemž výraznější zájem je vymezen 80. lety v souvislosti s prvními mezinárodními semináři na toto téma, pořádanými na univerzitě v britském Sheffieldu, a sérií vlivných publikací amerického folkloristy Jana Harolda Brunvanda. Ve střední a východní Evropě je zájem o tyto prozaické folklorní žánry, typické pro soudobou urbanizovanou společnost (pomineme-li krátkodobý zájem o fámy vyvolaný událostmi první světové války, německé výzkumy *Zeitungssagen* z 30. let, sovětské výzkumy *skazu* z 20. let a obecně střeoevropský zájem o memoráty, vysledovatelný už od konceptů *Erlebnissage* Friedricha Rankeho a *povídky z obecného života* Jiřího Polívky z počátku století) zřetelnější až od konce 70. let, kdy tuto tematiku jako první uchopuje tradičně progresivní a se západní vědou relativně dynamicky komunikující polská a do určité míry i maďarská a jugoslávská folkloristika. Domácí akademické prostředí bylo a je v tomto ohledu (z mnoha externích i interních příčin) značně pozadu. Pomineme-li letmé zmínky o *městských pověstech* v přehledových textech a recenzích Bohuslava Beneše a Dagmar Klímové z 80. a 90. let 20. století, začíná serióznější zájem o tento typ narativů až v souvislosti s určitou renesancí domácí slovesné, respektive prozaické folkloristiky po roce 2005 v textech Petra Janečka, Marty Šrámkové, Jana Luffera a Jaroslava Otčenáška; tento zájem je ale stále do značné míry (především kvantitativně) nesouměřitelný s pozorností, kterou současným pověstem a fámám věnuje soudobá odborná veřejnost (nejen) na Západě.

O to více je třeba uvítat prezentovanou disertační práci Jana Pohunka, která v mnohém navazuje na práci výše zmíněných zahraničních i domácích autorů, jejichž

přístupy velice kreativně a plodně rozvíjí; vedle toho ale výrazným způsobem rozšiřuje korpus soudobých prozaických folklorních textů kriticky dokumentovaných v našem prostředí, a je tak zároveň jedním z prvních rozsáhlejších domácích odborných textů zabývajících se touto problematikou. Její význam lze v určitých aspektech, především v rovině inovativnosti teoretických a metodologických (především fenomenologických) inspirací jdoucích často nad rámec „klasické“ folkloristiky, respektive etnologických věd, ale i v rovině rozšíření tradičního záběru výzkumů současných pověstí a fám na určitá specifická narativní témata a motivy, považovat za obohacující mezinárodní výzkum současné pověsti a fámy jako celku. Některá její dílčí zjištění jsou navíc podle mého mínění velice přínosná nejen pro etnologické, respektive antropologické vědy, ale i pro další disciplíny, především literární vědu, kulturní historii a archeologii. Pohunkův text je totiž v mnoha ohledech překvapivě zajímavější a inovativnější než některé „klasické“ zahraniční texty zabývajících se dynamikou vztahu lidské komunikace s kulturní krajinou, respektive jejími archeologizovanými aspekty (za všechny můžeme zmínit například sborník *Archaeology a Folklore* redigovaný Amy Gazin-Schwartz a Corneliem J. Holtorfem z roku 1999, jehož název bohužel možná slibuje více, než jsou mnohé texty v něm nakonec schopny nabídnout).

Autor disertační práce v posuzovaném textu navazuje na svoji – vzhledem k počátku své vědecké kariéry – velice bohatou publikační činnost, zaměřující se nejen na problematiku soudobého prozaického folkloru, ale i na fenomény kulturní krajiny a trampingu, o kterých publikoval texty dokonce i v zahraničních odborných folkloristických periodikách. Presentovaná práce tak do jisté míry propojuje výše zmíněnou autorovu trojici odborných zájmů, podobně jako jeho tematicky podobně zaměřená monografie *Stíny mezi stromy. Extravilán v současných pověstech*, vydaná Národním muzeem v roce 2015.

Za hlavní přínos presentované práce je podle mého mínění třeba považovat určitou *inovaci přístupu ke zkoumané problematice, především co se výzkumného terénu, ale i chápání analyzovaných textů z genologického hlediska týče*. Mezinárodní výzkum současných pověstí a fám totiž již od svých počátků více či méně explicitně konceptualizoval tyto narativy jako bezprostředně související s urbánním prostředím. To se projevovalo především v samotné terminologii - od prvotního termínu *urban legend* amerického folkloristy Richarda M. Dorsona z roku 1968, stále populárního jak v médiích, tak širších akademických kruzích mimo etnologické vědy, přes

Grosstadtslegend německého folkloristy Rolfa W. Brednicha z 80. let, až po soudobý britský koncept *urban myth* používaný nejen folkloristikou, ale i sociální antropologií a sociologií). Po mezinárodní akceptaci širšího konceptu *contemporary legend* se toto zaměření na urbanitu z mezinárodního výzkumu vytratilo, ale do značné míry pouze z terminologie – drtivá většina dokumentovaných, analyzovaných a interpretovaných textů tohoto typu stále pocházela a pochází z urbánního prostředí. Práce Jana Pohunka je tak výjimečná především v tom, že k daným žánrům přistupuje poněkud odlišným a inovativním způsobem – hledá, jakým způsobem existují a jaká je sociální a kulturní funkce současných pověstí a fám souvisejících s *rurálním prostředím* (ve kterém se autor přirozeně setkává i s tzv. „tradičními“ pověstmi, a jejich dynamický vztah s tzv. „moderními“ pověstmi je pak samozřejmě nucen analyzovat). Ne že by takto zaměřené práce v mezinárodní folkloristice zcela absentovaly (můžeme zmínit např. studie francouzské folkloristky Véronique Champion-Vincent), Pohunkova práce je ale v širším kontextu tímto svým zaměřením unikátní; výjimečná je v tomto kontextu i svým relativně velkým rozsahem.

Potenciální výtku či spíše dotaz směřovaný k obhajobě práce by mohl být zaměřen na metodologii výběru informátorů, respektive narátorů – do značné míry jsou mezi nimi totiž možná nadreprezentováni obyvatelé měst (do určité míry ale logicky – právě oni totiž zřejmě tvoří majoritu návštěvníků lokalit, ke kterým se vztahují analyzované narativy). Bylo by ale možná zajímavé zjistit, jaký folklorní repertoár má vlastně dnešní venkov a jakým způsobem komunikuje s urbánními folklorními repertoáry – to se ale samozřejmě částečně míjí s hlavním tématem Pohunkovy práce. Druhý potenciální dotaz by mohl být možná zaměřen na až přílišný důraz kladený na texty získané na internetu, především na specializovaných diskusních fórech. Folkloristika se sice po tzv. *digitálním obratu* (*digital turn*) na počátku nového milénia stala první z etnologických věd seriózněji se zabývající kulturními specifiky internetové komunikace, a vytvořila v rámci této problematiky celou řadu zajímavých teoretických a metodologických inovací, přesto by – zvláště v souvislosti s tematikou práce – bylo možná zajímavé uvažovat o dokumentaci většího množství narativů v „tradiční“ orální transmisi. Třetím a posledním dotazem by pak mohlo být tázání po etické rovině výzkumu – jakým způsobem byl (pokud byl – folkloristika v tomto smyslu pracuje na jiné rovině komunikace s informátory než jiné etnologické vědy, problematiku etiky výzkumu někdy možná až

zbytečně hypertrofující) zajišťován poučený souhlas informátorů, popřípadě narátorů, především pak v prostředí internetu.

Disertační práce Jana Pohunka je podložena solidním teoretickým základem, inovativním způsobem kombinujícím osvědčené koncepty mezinárodních folkloristických studií s inter-, respektive transdisciplinárními přesahy z příbuzných etnologických a antropologických věd; v tomto smyslu jde částečně nad rámec tradic a standardů běžných v domácí tradičně textocentrické, respektive literárněvědně orientované folkloristice. Tyto přístupy ale rozhodně nezavrhuje, nýbrž na ně kreativním způsobem plodně navazuje (viz nezbytné motivické a typologické katalogy klasifikující dokumentované narativy, tvořící podstatnou část příloh práce). Etnografický, respektive terénní aspekt práce je zpracován zcela v souladu se současnými standardy běžnými v dnešní folkloristice, respektive etnologických vědách obecně; metodologie práce je dostatečně promyšlená, včetně zcela relevantní ambicióznosti badatelského úkolu. V neposlední řadě je třeba zmínit dovedné strukturování práce a její pečlivou práci s jazykem, odrážející autorovy letité zkušenosti s publikováním akademických, popularizačních i literárních textů. I posuzovaná disertační práce, popřípadě pouze její část, by si publikaci rozhodně zasloužila.

Z těchto důvodů si dovoluji vyslovit hodnocení směřující k dostatečnému naplnění požadavků kladených na práce tohoto typu a na tomto základě její *doporučení k obhajobě* ve stávající podobě.

V Praze dne 2. dubna 2016

PhDr. Petr Janeček, Ph.D.
Ústav etnologie
Filozofická fakulta
Univerzita Karlova v Praze